

Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Aile İşlevselliği ve Evlilik Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İbrahim Deniz¹, Levent Göller²

Öz

Bu araştırmanın üç temel amacı bulunmaktadır. Birinci amaç, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin aile işlevselliği ile evlilik doyumları arasındaki ilişkiyi, ikinci amaç araştırma grubunun evlilik doyumu düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını, üçüncü amaç ise araştırma grubunun aile işlevselliği düzeyinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemektir. İlişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilen araştırma kapsamında, uygun örnekleme yöntemiyle ulaşılan engelli çocuğa sahip 122 ebeveyne Bulut (1990) tarafından Türkçeye uyarlanan Aile Değerlendirme Ölçeği-ADÖ (Epstein, 1983) ve Evlilik Yaşam Ölçeği-EYÖ (Tezer, 1986) uygulanmıştır. Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ADÖ'nün Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgii Gösterme, Davranış Kontrolü ve Genel İşlevler alt ölçeklerine ait puanları ile EYÖ puanları arasındaki ilişkiye, Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi ile bakılmış, evlilik doyumu ile aile işlevselliğinin tüm alt boyutları arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda araştırma grubundaki kadın ve erkeklerin EDÖ puanları arasındaki fark bağımsız gruplar için t testi yöntemiyle incelenmiş, kadın ve erkeklerin evlilik doyumları arasında bir fark olmadığı görülmüştür. Araştırmanın üçüncü amacı doğrultusunda ise, araştırma grubundaki kadın ve erkeklerin ADÖ'nün Genel İşlevler (Gİ) puanları arasındaki fark bağımsız örneklem için t testi ile incelenmiş, kadın ve erkeklerin genel işlevsellik düzeyleri arasında bir fark olmadığı görülmüştür. Elde edilen bulgular, daha önceki araştırma bulguları ve ilgili alanyazın ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Aile işlevselliği
evlilik doyumu
engelli çocuklar

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 08.03.2017

Kabul Tarihi: 31.03.2017

E-Yayın Tarihi: 28.04.2017

¹ Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Doktora Öğrencisi, ibrahimdenizim@gmail.com

² Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, golleroglu@hotmail.com

The Relationship Between Family Functioning and The Satisfaction in Marriage of The Parents Who Have Handicapped Children

Abstract

This research has three main purposes. The purposes are to analyse firstly the relationship between family functioning and the satisfaction in marriage of the parents who have handicapped children, secondly, whether the levels of satisfaction in marriage of the underresearched group become different according to gender or not and thirdly whether the levels of family functioning of the underresearched group become different according to gender or not. In performed scope of research by relational screening model, Family Assessment Device-FAD (Epstein, 1985) and Family Life Scale-FLC (Tezer, 1986) have been carried out to the 122 families who have handicapped children, being reached by convenience sampling model. In the direction of the research's first aim, it is looked by Pearson moment correlational analysis to the relationship between the points belonging to subscales of FAD problem solving, communication, roles, affective involvement, affective responsiveness, behavioral control, general family functioning of the parents having handicapped children and the points of the FLC, a significant relation between satisfaction in marriage and sub-dimensions of family functioning has been found. In the direction of the research's second aim, the difference between FLC points of the women and men in the underresearched group has been viewed by the independent sample t test analysis and it has been seen not to be any difference between satisfaction in marriage of the women and men. As to the third aim, the difference between the points of the general functioning (GF) of FAD of the women and men in the underresearched group has been analyzed by independent sample t test, it has been seen that there is no difference between points of general function of the women and men. The results obtained have been discussed by linking the results of previous research and related literature.

Keywords

Family functioning
satisfaction in marriage
handicapped children

Article Info

Received: 08.03.2017

Accepted: 31.03.2017

Online Published: 28.04.2017

Giriş

Toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen ailenin gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşam açısından büyük önemi vardır. Kişilerin beden ve ruh sağlığı için gerekli sevgi, şefkat, yakın ilgi ve bakım bulabilecekleri en doğal ortam ailedir. Kişi, içinde doğduğu aile aracılığıyla hayatla temas kurar, öğrenir, etkiler ve etkilenir. Aile, rolleri, iletişim kalıpları ve duygusal ortamıyla kişinin gelişim ve işlevini etkilediği gibi (Çavuşoğlu, 2007), bir sistem olarak kendi üyelerine yaşam doyumlarını artırma, sorumluluk duygusu kazanma, ait olma ve öz güven kazanma ihtiyaçlarını karşılama olanağı da sağlamaktadır (Gladding, 1998).

Ailenin görevlerini yerine getirebilmesinin, hem aile üyelerinin ruh sağlığı yerinde ve mutlu bireyler olmasıyla, hem de bir bütün olarak aile işlevselliğinin yüksek ve aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılama konusunda etkin olması ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Sağlıklı bir şekilde çalışan ve güçlü bir aile işlevselliğine sahip ailelerin üyeleri daha az psikolojik problem geliştirirler, aile etkinliklerine daha etkin katılırlar (Petrocelli, Calhoun ve Glaser, 2003), stres yaratıcı durumlara daha sağlıklı ve hızlı uyum sağlarlar (Toly, 2009) ve bu tarz aileler açık kural ve sınırlara sahiptirler (Nazlı,

2009). Bunlara ek olarak aile işlevselliği, aile üyelerinin birbirleriyle, alt sistemlerle ve toplumla olan ilişkilerinden elde ettikleri doyum düzeyi ile de yakından ilgilidir. Aile işlevselliği yüksek olan ailelerin üyelerinin gerek birbirleri ile, gerekse diğer insanlarla kurdukları ilişkiler daha güçlü ve sağlıklıdır (Arslantürk, 2009).

Aileye yeni bir üyenin katılması, aile işlevlerinde, kurallarda, görevlerde ve günlük yaşamın rutinlerinde değişiklik gerektirmektedir. Aileye yeni bir bireyin katılmasıyla anne babanın eş olarak birbirlerinden, hayatlarından, mesleklerinden, yakın çevrelerinden ve toplumdan beklentileri farklılaşır. Anne ile bağımlılık ilişkisi içinde olan bebeğin bakıma olan yoğun ihtiyacı, aile üyelerinin çoğunlukla kendi ihtiyaçlarını erteleyerek bebeğin ihtiyaçlarına odaklanmalarına neden olur. Aile üyelerinin sorumlulukları artarken, ebeveynlerin arkadaşları ile geçirdikleri ya da kendilerine ayırdıkları zaman azalmaktadır (Özşenol ve diğerleri, 2003).

Bu bağlamda çocuk sahibi olmanın, ailelerin sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarını gerektiren, zorlayıcı ve önemli bir yaşam olayı olduğu söylenebilir.

Çocuk sahibi olmanın ebeveynlere getirdiği doğal zorluklara ek olarak, çocuğun engelli olması, ebeveynler tarafından daha zorlayıcı ve stres yaratıcı bir durum olarak yaşanmaktadır (Akandere, Acar, Baştuğ; 2009; Doğru ve Arslan, 2006). Özellikle engelli bir çocukla sürekli bağımlılık ilişkisi içinde olmanın, çocuğun özel bakım ve eğitime gereksinim duymasının ve gelecek endişesini sürekli yaşamının, ebeveynlerin yaşadıkları stres ve ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu ifade edilmektedir (Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015). Buna ek olarak engel türü ne olursa olsun, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin daha fazla engellenmişlik duygusu, yüksek düzeyde depresyon belirtileri ve daha fazla sağlık sorunu gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıkları ve bu aile üyelerindeki stres düzeyinin zaman zaman üyelerde işlev kaybına neden olabilecek kadar arttığı ifade edilmektedir (Heiman, 2002; Keskin, Bilge, Engin ve Dülgerler, 2010). Tüm bunlara ek olarak engelli çocuğa sahip olmanın, ekonomik olarak da aileleri zorladığı ve ekonomik zorlukların da engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı stresin artmasında etken olduğu bildirilmektedir (Doğru ve Arslan, 2006).

Engelli çocuğa sahip olmanın stres yaratıcı özelliğine karşın, sosyal desteğe erişim olanağı ve etkili aile işlevselliği gibi ailenin sahip olduğu kaynakların, ailelerin yaşadıkları bu zorluklarla başa çıkmaları konusunda aileye olumlu katkıda bulunabilecek önemli etkenlerden olduğu kabul edilmektedir (Dyson, 1996). Sağlıklı aile işlevselliğine sahip aileler yaşadıkları diğer sorun alanlarında olduğu gibi, engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği olumsuz yaşantılarla, aile işlevselliği düşük olan ailelere oranla daha rahat bir şekilde başa çıkabilmektedirler (Özşenol ve diğerleri, 2003). Ailenin açık kurallara ve rollere sahip olması, aile üyelerinin sınırlarının olması ve her bir aile üyesinin diğer üyelerin sınırlarına saygı göstermesi, aile üyelerinin iletişimlerinde açık olması ve duygularını rahat bir şekilde ifade edebilmesi gibi aile işlevselliğini arttıran faktörlerin, ailelerin zorlayıcı yaşam olayları ile başa çıkmasını kolaylaştıran etkenlerden olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda engelli çocukların ailelerinin aile işlevselliğine yönelik araştırmaların önemli olduğu söylenebilir.

Aile işlevselliğine ilişkin Türkiye'deki alanyazın incelendiğinde, toplumsal olarak ailenin işlevleri ile ruh sağlığının ve aile danışmanlığının çalışma alanı olan aile işlevselliği kavramlarının sıklıkla bir arada ya da bir birinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Alanyazında gözlenen bu kavram karmaşasının azaltılmasına katkı sunmak amacıyla aile işlevselliği ve aile işlevselliğinde önemli yer tutan iki modelle ilgili bilgi verilmiştir.

Aile İşlevselliği

Aile İşlevselliği kavramı alanyazında değişik ve geniş anlamlarda kullanılsa da (Toly, 2009); kavramın genel olarak ebeveynlik stilleri, görevler, roller, inançlar, uyum, yapı, yeterlilik, kohezyon, sınırlar, çatışma, iletişim ve problem çözme gibi alanları kapsadığı belirtilmektedir (Headman, 2003). İlk olarak, Sistem Teorisi'nin ortaya koymuş olduğu temel kavram ve önermelerden yola çıkan bir grup psikoloğun 1950'li yıllarda McGill Üniversitesi'nde, ailelerin aile danışmanlığı bağlamında sınıflandırılması, değerlendirilmesi, aile danışmanlığı ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması ve ortaya çıkan ürünlerin klinik müdahalelerde kullanılması amacıyla araştırma yapmaya başlamasıyla gündeme gelmiştir (Headman, 2003; Toly, 2009). Ortaya çıkan kavramlar 1970'li yıllarda McMaster Üniversitesi'nde daha da geliştirilmiş ve şu anki bilinen adıyla McMaster Aile İşlevselliği Modeli adını almıştır (Headman, 2003). McMaster Aile İşlevselliği Modeli ve bir diğer önemli aile işlevselliği kuramı olan Beavers Aile İşlevselliği Sistem Modeli şu şekildedir:

McMaster Aile İşlevselliği Modeli

Aile işlevselliği temel kavramlarının tanımlanması ve klinik çalışmalarda uygulayıcılara etkili bir müdahale sistemi çerçevesi sunulması amacıyla geliştirilmeye başlanan model, bu amaç doğrultusunda oluşturulan: 1) çok boyutlu bir aile işlevselliği modelini 2) aile işlevselliği yapısını değerlendirmeye uygun değerlendirme araçlarını ve 3) iyi yapılandırılmış bir müdahale sürecini içerir. Sisteminin yapı ve işlevlerine odaklanan McMaster Aile İşlevselliği Modeli, Sistem Teorisi'nin şu temel varsayımlarına dayanır (Miller, Christine, Gabor, Bishop, Epstein; 2000):

1. Ailenin her bir parçası bir biri ile ilişki içindedir.
2. Ailenin herhangi bir parçası, diğer parçalardan bağımsız şekilde anlaşılabilir.
3. Aile işlevselliği, her bir üye ya da alt grubun tek başına basit bir şekilde değerlendirilmesi ile tam olarak anlaşılabilir.
4. Aile yapısı ve düzeni, aile üyelerinin davranışlarını güçlü bir şekilde etkileyen önemli faktörlerdir.
5. Aile içindeki transaksyonel kalıplar, aile üyelerinin davranışlarını önemli ölçüde şekillendirir.

Model, aile işlevselliği ile ilgili bütün boyutları kapsamamak ve aileleri sınıflandırmamakla beraber (Amado, 2005), klinik anlamda kullanışlı *problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü* şeklinde altı aile işlevselliği boyutu tanımlar

(Nadir, 2010). Modelde ifade edilen herhangi bir boyuta, diğerlerinden daha fazla odaklanılmaz ve ailenin karmaşık doğasının bütünüyle anlaşılabilmesi için her boyutun değerlendirmeye alınması gerektiği ifade edilir. Bir boyut olarak tanımlanmasa da Fonksiyonel Olmayan Transaksiyonel Örüntüler (Dysfunctional Transactional Patterns), aile üyeleri arasında bir ya da daha fazla boyutta ortaya çıkan, bozulmuş aile işlevselliği yapısıyla ilgili genel etkileşim örüntüsü olarak tanımlanır. Kavramın, bozuk aile işlevselliğinin temel nedeni olmadığı, bununla birlikte bir bütün olarak aile ya da alt sistemler arasındaki kaygının azaltılmasına hizmet ettiği kabul edilir (Miller ve diğ., 2000).

Yukarıda da ifade edildiği gibi modelin geliştirilmesinde en önemli amaçlardan biri, klinik olarak uygulamaya hazır, işlevsel ve elle tutulur bir aile danışmanlığı modeli ve ölçme araçları geliştirmektir. Bu amaçla geliştirilen ölçme araçlarından yaygın olarak Epstein (1983) tarafından geliştirilen ve Bulut (1993) tarafından Türkçeye uyarlanan Aile Değerlendirme Ölçeği (Family Assesment Device-FAD), daha az yaygın olarak da McMaster Klinik Değerlendirme Ölçeği (McMaster Clinical Rating Scale-MCRS) (Miller ve diğ., 1994) ve McMaster Aile İşlevselliği Yapılandırılmış Görüşmesi (McMaster Structured Interview for Family Functioning-McSIFF) (Bishop ve diğ., 1980) kullanılmaktadır (Miller ve diğ., 2000).

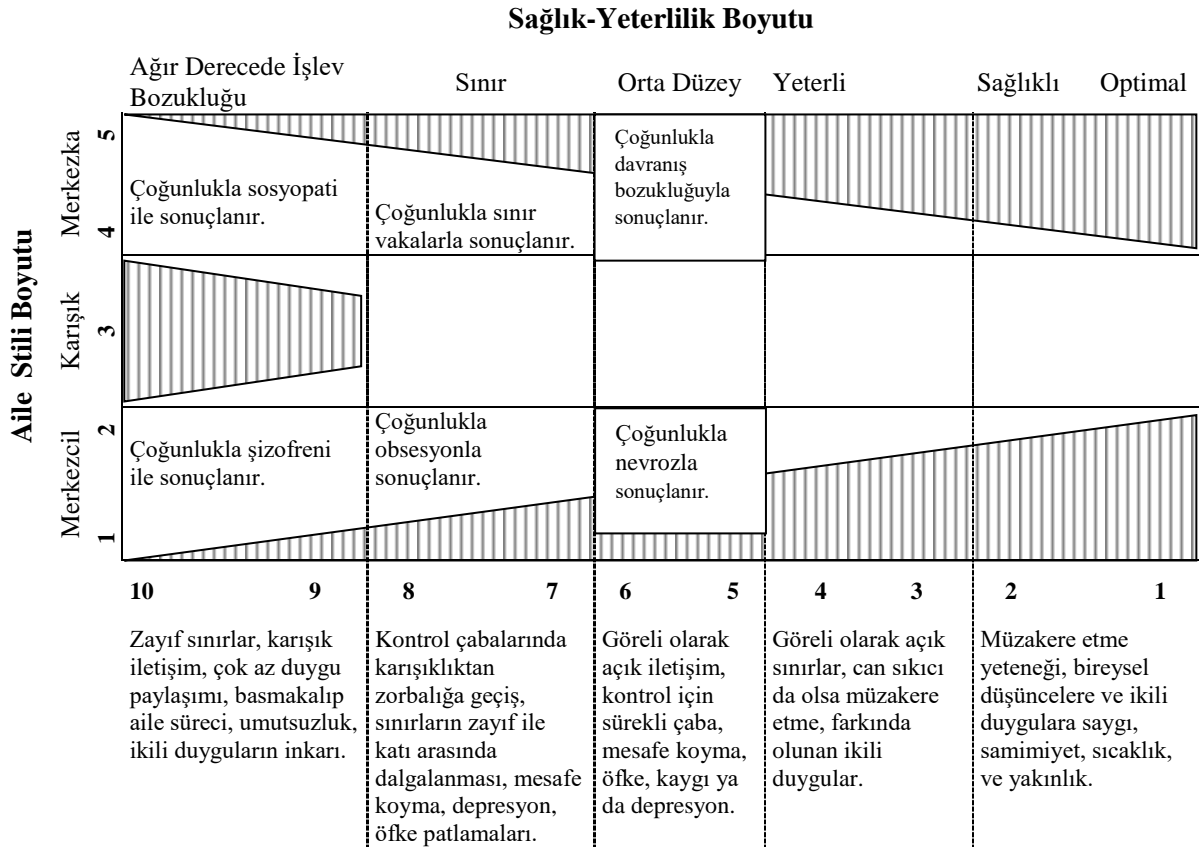
Problem Merkezli Sistem Aile Terapisi (Problem Centered System Therapy of the Family-PCSTF), McMaster Modeli'nin aile terapisine uygulanması amacıyla Epstein ve Bishop (1981) tarafından geliştirilmiş bir aile terapisidir. Bu yaklaşım; yüksek düzeyde yapılandırılmış, çok boyutlu, farklı aile terapisinin katılımına olanak sağlayan ve *değerlendirme, sözleşme yapma, sağaltım ve sonlandırma* şeklinde aşamalandırılmış bir müdahale süreci olarak tanımlanır. Terapideki amaç, değerlendirme aşamasında tespit edilen problemlerin sistematik bir şekilde ortadan kaldırılmasıdır. Bu nedenle, davranışsal değişimleri gerçekleştirmek için aile üyelerinin yerine getireceği görevleri düzenleyerek, oturumlar arasında bunların gerçekleştirilmesini sağlamak ve çeşitli tekniklerin kullanımı aracılığıyla, aile üyelerinin kendi problemlerini başarılı şekilde çözme becerilerini geliştirecek bilişsel ve davranışsal değişimleri sağlamak, terapi sürecinin en temel iki amacıdır (Epstein ve Bishop, 1981).

Beavers Aile İşlevselliği Sistem Modeli

Beavers Aile İşlevselliği Sistem Modeli, *aile yeterliliği* (competence) ve *aile stili* olmak üzere iki boyuta ağırlık verir (Beavers ve Hampson, 2000). Yeterlilik boyutu; ulaşılabilir bilgi, ailenin yapısı ve sistemin uyumuna yönelik esnekliği ile ilgilidir. Sağlıklı aile işlevselliğine sahip aileler bu bağlamda; daha fazla esnek ve uyum yeteneğine sahip (negentropic), daha fazla müzakere eden ve stres yaratıcı durumlarla daha etkili bir şekilde başa çıkabilen özellikler gösterebilmektedirler. Aile stili ise, aile etkileşimlerinin karakteristik özelliklerini içerir ve aileye göre içe yönelik-merkezcilden (centripetal), dışa yönelik-merkezkaç (centrifugal) doğru farklı tonlarda kendini gösterir. Merkezci aileler, aile içinde zaman geçirmeyi, merkezkaç aileler ise tersine aile dışında zaman geçirmeyi daha çok tercih ederler. İşlevsel ailelerde merkezci ve merkezkaç boyutlar dengeli bir şekilde kullanılmakta

olup, bazı aktiviteler aile odaklı olurken, bazı aktiviteler sosyal çevreye odaklıdır (Beavers ve Hampson, 2000). Öte yandan işlevsel olmayan ailelerde aile ilişkilerinin ya abartılmış bir içe yönelimle merkezci bir şekilde aileye aşırı bağlılık, her şeyin aile içinde yapılıp bütün davranışların kontrol altında tutuluyor olması; ya da dışa yönelik-merkezkaç tutum ve davranış içinde, bütün faaliyetlerin aile dışında yapılıp, dış çevreye ve aile dışından kişilere odaklanması söz konusudur; bu son aile stilinde aile bağlarının çok gevşemiş olduğu gözlenmektedir (Saydam ve Gençöz, 2005).

Şekil 1. Beavers Sistem Modeli

Şekilde 1'de görüldüğü gibi kurama göre ailenin yeterliliği artarken hem abartılı merkezci hem de abartılı merkezkaç davranışlar azalmaktadır. Yeterli aileler, üyelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli şekillerde değişir ve yeni durumlara uyum sağlarlar. Örneğin küçük çocuğu olan aileler doğal olarak daha merkezci bir yapı gösterirken, küçük çocukların yetişkinlik yaşamına ulaşmasıyla bu ailelerden daha dışa dönük bir yapıya evrilmeleri beklenir (Orlando, 2002).

Beavers ve Hampson (2000) ailelerin, yetkinlik ve aile stili boyutlarında dokuz gruba ayrılabilirliğini ve bu gruplandırmanın, gerek klinik uygulamalar, gerekse araştırmalar sonunda ortaya çıkan bulgular temelinde oluşturulduğunu ifade eder. Bu gruplar şu şekildedir:

1. Grup: Optimal aileler

Etkili işlevsellik gösteren ailelerdir. Aile üyeleri davranışlarının, davranışlarının neden olduğu sonuçların ve bunları değiştirebileceklerinin farkındadırlar. Yakınlık, istenen bir duygudur ve

genellikle bulunur. Başkalarının görüşlerine saygı duyulur ve eşit güce dayalı etkileşimler önemlidir. Kişisel seçimler ve algılar saygı görür, üretken müzakerelere izin verilir ve aile, mükemmel bir problem çözme becerisine sahiptir

2. Grup: Yeterli aileler

Yeterli aileler, optimal ailelere göre daha fazla kontrol odaklıdırlar ve çatışmaları çözmek için sıklıkla tehdit ya da doğrudan güç kullanma yöntemine başvururlar. Yeterli olmakla birlikte daha az yakınlık, güven, eğlence ve doğallık vardır. Basmakalıp ve geleneksel cinsiyet rolleri, güçlü ve duygusuz erkek ve depresyondaki kadın figürü oldukça yaygındır.

3, 4 ve 5. Grup: Orta düzey aileler

Aile işlevselliği bozulmuş ilk üç grup, *Orta Düzey Aileler* olarak adlandırılır. Bu aileler genellikle işlevsel ancak kırılabilir ve psikolojik problem yaşamaya müsait ebeveyn ve çocukları barındırır. Güç kazanma ve müzakere etmeden disipline etme çabaları yaygındır. Bu ailelerde bazen annenin, bazen babanın tercihi; bazen de her ikisinin de fikir birliğiyle bir çocuk şamaroğlanı olarak seçilir. Merkezci orta düzey ailelerin üyeleri başarılı olabilmek için açık bir şekilde otoriter bir kontrol kullanırlar, merkezkaç orta düzey aileler ise kontrol için tehdit kullanırlar ancak bunun başarılı olmasını beklemezler. Karışık (mixed) orta düzey aileler ise merkezci ve merkezkaç davranışlar arasında sürekli gelir giderler.

6. ve 7. Grup: Sınır aileler

Sınır aileler, üyelerinin, baskın olmak için sürekli ancak etkisiz güç elde etme çabalarıyla kendini gösterir. Üyeler, kendi ya da diğerlerinin duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için çok az beceriye sahiptir. Sınır merkezci ailelerde kaos, davranışlardan çok sözlerde ortaya çıkar ve kontrol savaşları yoğun olmakla birlikte gizlidir. Aile üyelerinde ağır obsesyon ve anoreksiya görülebilir. Sınır merkezkaç ailelerde ise öfke daha fazla açığa vurulur, ebeveyn dayanışması dikkat çekici düzeyde zayıftır ve şiddetli kavgalar düzenli şekilde görülür.

8. ve 9. Grup: İşlevselliği ağır düzeyde bozulmuş aileler

İşlevselliği ağır düzeyde bozulmuş ailelerde temel hasar, iletişim ve iletişimin en temel gerekliliği olan ahenginde (coherence) oluşmuştur. Buna bağlı olarak, çok sınırlı müzakere ve uyum yeteneği sergilerler. Aile işlevselliği kaotiktir çünkü kontrol, gizli ve dolaylı anlamlar aracılığıyla yürütülmeye çalışılır. Ağır düzeyde işlevselliği bozulmuş merkezci ailelerde, bireyleşme ihtiyacı ile ailenin sürdürmeye çalıştığı bütünleşme davranışları arasında güçlü çatışmalar ortaya çıkar, diğer kişi ya da ailelere neredeyse tamamen kapalıdırlar ve komşuları tarafından nadiren görülürler. Kurama göre merkezkaç ailelerde ise aile ile toplum arasındaki sınırlar zayıftır ve üyelerde açık düşmanlık gözlenir.

Gerek Türkiye'de gerekse diğer ülkelerde, engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliklerinin değerlendirildiği çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların; engelli çocuğa sahip olan ve olmayan ailelerin karşılaştırıldığı (Akıncı, 2007; Dyson, 1996, 1997; Sanders ve Morgan, 1997; Sarıhan, 2007), engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliği ile çeşitli değişkenlerin ilişkisinin

incelendiği (Altiere, 2006; Arslantürk, 2009; Özşenol ve diğ., 2003; Vliem, 2009), yalnızca engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğinin incelendiği (Bircan, 2004; Canbul, 1995; Çelik, 2004; Risdal ve Singer, 2004) ve kültürler arası karşılaştırmalı araştırmalar (Çelimli, 2009) şeklinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de farklı engel grupları üzerinde (otizm, zihin engelli, işitme engelli) yürütülen araştırma sonuçları incelendiğinde, engelli çocuğa sahip olmanın aile işlevselliğine etkilerine ilişkin bulguların farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerde aile işlevselliğinin daha düşük olduğuna ilişkin çeşitli araştırma bulguları olduğu gibi (Bircan, 2004, Canbul, 1995; Sarihan, 2007), engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğinin diğer ailelerle farklılık göstermediğine ilişkin araştırma bulguları da mevcuttur (Akıncı, 2007; Özşenol ve diğ., 2003). Bununla birlikte engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliği ve evlilik doyumları arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın, engelli çocukların aileleri ile yürütülecek destekleyici çalışmaların yapılandırılmasında kullanışlı bilgiler ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın genel amacı, engelli çocuğa sahip bireylerin evlilik doyumu ile aile işlevselliği arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın alt amaçları ise kadın ve erkeklerin aile işlevselliği ve evlilik doyumlarının farklılık gösterip göstermediğini incelenmesidir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırma kapsamında, uygun örnekleme yöntemiyle ulaşılan ve çeşitli özel eğitim okullarında eğitim almakta olan engelli çocukların ailelerinden, çalışmaya katılmaya gönüllü toplam 138 anne ve babaya ölçek uygulanmıştır. Bu ölçeklerden, eksik ya da yanlış doldurulmuş 16 tanesinin çıkarılmasıyla 122 ölçek grubu değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmaya katılanların cinsiyet, evlenme yaşı, ortalama evlilik yılı ve eğitim durumuna ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Grubuna İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyet	N	Yaş Ortalaması	Evlenme Yaşı Ortalaması	Evlilik Yılı Ortalaması	Eğitim Durumu	
Kadın	80	40.9	22	18.5	Okur-yazar	10
					İlkokul mezunu	37
					Orta okul mezunu	10
					Lise mezunu	14
					Üniversite mezunu	9
Erkek	42	36.4	20.3	16.2	Okur-yazar	4
					İlkokul mezunu	15
					Orta okul mezunu	8
					Lise mezunu	7
					Üniversite mezunu	8

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ebeveynlerin %65.6'sı kadın, % 34.4'ü erkektir. Erkeklerin yaş ortalaması 40.9, kadınların yaş ortalaması 36.4'tür. Erkeklerin evlenme yaş ortalaması 22, kadınların evlenme yaş ortalaması 20.3'dür. Erkeklerin ortalama evlilik yılı 18.5, kadınların ise 16.2'dir. Araştırma grubunun eğitim durumuna ilişkin verilere bakıldığında ise katılımcıların

%11.5'inin (n=14) okur yazar, %42.6'sının (n=52) ilkokul mezunu, %14.8'inin (n=18) orta okul mezunu, %17.2'sinin (n=21) lise mezunu %13.9'unun (n=17) ise üniversite mezunu olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Evlilik Yaşam ölçeği kullanılmıştır.

1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından araştırmaya katılanların yaş, cinsiyet, evlilik yaşı, evlilik süresi, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, engelli çocuk sayısı değişkenlerini belirlemek amacıyla oluşturulmuş formdur.

2. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

McMaster Aile İşlevleri Modeli'nin, klinik olarak aileler üzerinde uygulanması sonucunda Epstein (1983) tarafından geliştirilen ölçek, ailenin işlevlerini yerine getirip getiremediğini, aile üyelerinin algılamalarına göre değerlendirmeyi sağlayan bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek, toplam 60 madde ve yedi alt öleekten oluşmaktadır. Alt öleekler Problem Çözme (PÇ), İletişim (İLT), Roller (ROL), Duygusal Tepki Verebilme (DTV), Gereken İlgii Gösterme (GİG), Davranış Kontrolü (DK) ve Genel İşlevler (Gİ)'dir. Ölçek puanları 1.00 ile 4.00 arasında değişmekte, puanların yükselmesi (>2.00), aile işlevlerindeki sağlıksızlığa işaret etmektedir (Miller ve diğ., 1985). Ölçeğin ülkemizdeki uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Bulut (1990) tarafından yürütülmüştür. Ölçeğin Türkçe formu için alt öleeklere ait test-tekrar test güvenilirliği katsayılarının .62 ile .90 arasında, iç tutarlık katsayılarının ise .38 ile .86 arasında değiştiği ifade edilmektedir (Bulut, 1990).

3. Evlilik Yaşam Ölçeği (EYÖ)

Evlilik Yaşam Ölçeği, eşlerin evlilik ilişkisinden sağladıkları genel doyum düzeylerini ölçmek amacıyla Tezer (1986) tarafından geliştirilmiş, 10 sorudan oluşan 5'li dereceleme tipi (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) bir öleektir. Öleekten alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10'dur. Öleekten alınan yüksek puan, evlilik doyumunun arttığını göstermektedir. Ölçeğin geçerliğinin belirlenmesi amacıyla ölçek, evli ve boşanmış bireylere uygulanmış ve grupların aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur ($t=6.23$, $p<0.01$). Bu bulgu, ölçeğin dış ölçüte göre geçerliğinin kanıtı olarak gösterilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test yöntemi ile belirlenen güvenilirlik katsayısı 0.85; iç tutarlılık katsayısı ise erkek grubunda 0.88, kadın grubunda 0.91 olarak bulunmuştur. Bu bulgular ışığında ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcıların evlilik doyumu ve aile işlevselliği puanları arasındaki ilişkiye, Pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği ile bakılmıştır. Pearson momentler çarpımı korelasyon

katsayısı, aralık ya da oran ölçeğinde ölçülen iki sürekli değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi açıklamak üzere kullanılır (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2012) ve bu analizin kullanılabilmesi için iki değişkenin de normal dağılım göstermesi gerekmektedir (Büyüköztürk, 2012). Araştırma grubunun ADÖ ve EYÖ puanlarının normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek için, basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Tabachnick ve Fidell (2013), basıklık ve çarpıklık değerlerinin +1.96 ile -1.96 arasında değişmesi durumunda dağılımın normal kabul edilebileceğini ifade etmişlerdir. Buna göre araştırma grubunun hem ADÖ puanlarının (basıklık: -1.71, çarpıklık: -1.81), hem de EYÖ puanlarının (basıklık: -1.27, çarpıklık: 1.68) normal dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda, kadın ve erkeklerin evlilik doyumu ve aile işlevselliği puanlarının bir birinden farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için, bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Bağımsız örneklem t testi, iki ilişkisiz örneklem ortalamaları arasındaki farkın manidar olup olmadığını test etmek için kullanılır (Büyüköztürk, 2012). Verilerin analizi için SPSS 20 paket programı kullanılmış, grup ortalamaları arasındaki farkın test edilmesinde .05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda araştırma grubunun aile işlevselliği düzeyleri ile evlilik doyumu düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi için yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi sonuçları, Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Aile İşlevselliği Düzeyleri İle Evlilik Doyumu Düzeyleri Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

	PÇ	İLT	ROL	DTV	GİG	DK	Gİ
r	-.232*	-.292**	-.360**	-.344**	-.215*	-.305**	-.517**
Evlilik Doyumu	p	.010	.001	.000	.000	.017	.001
	n	122	122	122	122	122	122

**p<0.01, * p<0.05

Tablo 2'de görüldüğü gibi, araştırma grubunun evlilik doyumu düzeyi ile aile işlevselliğinin tüm boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Büyüköztürk (2012), korelasyon katsayısının mutlak değer olarak .70-1.00 arasında olmasının yüksek, .70-.30 arasında olmasının orta ve .30-0.00 arasında olmasının ise düşük düzeyde bir ilişki olabileceğini ifade etmektedir. Buna göre katılımcıların evlilik doyumu ile problem çözme arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -.232$, $p < .05$); iletişimle arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -.292$, $p < .05$); rollerle arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -.360$, $p < .05$); duygusal tepki verme ile arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -.344$, $p < .05$); gereken ilgiyi gösterme ile arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -.215$, $p < .05$); davranış kontrolü ile arasında orta düzeyde,

negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -.305, p < .05$) ve genel işlevler boyutu ile arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -.517, p < .05$) olduğu söylenebilir.

Araştırmanın ikinci ve üçüncü amaçları doğrultusunda, araştırma grubunun aile işlevselliği ve evlilik doyumu düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Yapılan bu testin sonuçları, Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Kadın ve Erkeklerin Evlilik Yaşamı Ölçeği (EYÖ) ve Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) Puanlarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Grup	n	\bar{X}	ss	sd	t	p	r
EYÖ	Kadın	80	32.59	10.20	120	.41	.68	.04
	Erkek	42	31.76	11.00				
ADÖ	Kadın	80	2.00	.54	120	-1.27	.20	.11
	Erkek	42	2.13	.59				

Tablo 3'te araştırma grubunun evlilik doyumu düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında, kadın ve erkeklerin evlilik doyumu düzeylerinde herhangi bir farklılık olmadığı görülmüştür ($t_{(120)} = .41, p > .05, r = .04$). Araştırma grubunun aile işlevselliği düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında da, kadın ve erkeklerin kadın ve erkeklerin ADÖ genel işlevler alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür ($t_{(120)} = -1.27, p > .05, r = .11$).

Tartışma

Bu araştırmanın genel amacı, özürlü bir çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik doyumları ile aile işlevselliği arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir. Araştırma bulguları, özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin aile işlevselliği ile evlilik doyumları arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, alanyazında aile işlevselliği ve evlilik doyumunun ilişkisine yönelik daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanmaması nedeniyle başka bulgularla kıyaslanamamıştır. Araştırmanın alt amaçları kapsamında elde edilen bir diğer bulgu, engelli çocuğa sahip anne ve babaların aile işlevselliği düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediğidir. Elde edilen bu bulgu, daha önce diğer ülkelerde yapılmış çeşitli araştırma sonuçları ile tutarlıdır. Örneğin Sgandurra (2001) otizm, down sendromu, serebral palsi ve yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocukların ailelerinin aile işlevselliğini incelediği araştırmasında, bu bozukluğa sahip çocukların anne ve babalarının aile işlevselliğinde bir farklılık olmadığını bildirmiştir. Berryman (2002), doğuştan görme engelli çocukların aile işlevselliğine etkisini araştırdığı araştırmasında, engelli çocuğa sahip anne ve babaların aile işlevselliği arasında bir fark olmadığını ifade etmiştir. Tarter (2012) otizm bozukluğu olan çocukların anne ve babalarının aile işlevselliği arasında bir fark olmadığını bildirmiştir. Aynı şekilde Algoood (2013) yaptığı araştırmada otizm, işitme

engelli, görme engelli, öğrenme engelli ve zihin engelli çocukların anne ve babalarının, Kadučáková (2015) ise öğrenme engelli çocuğa sahip anne ve babaların aile işlevselliği arasında bir fark olmadığını bildirmişlerdir. Türkiye'de ise engelli çocukların anne ve babalarının aile işlevselliğini araştıran bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın bir diğer alt amacı kapsamında elde edilen bulgu, engelli çocuğa sahip anne ve babaların evlilik doyumlarının anlamlı farklılık göstermediğidir. Bu bulgu, diğer ülkelerde yapılmış çeşitli araştırma sonuçları ile tutarlıdır. Örneğin Stoker (2004), serebral palsili çocukların ailelerinde evlilik doyumunu etkileyen değişkenleri incelediği araştırmasında, anne ve babaların evlilik doyumlarının farklılık göstermediğini bildirmiştir. Shakhmalian (2005) otizmlili çocukların anne ve babalarının evlilik doyumlarını araştırdığı araştırmasında, anne ve babaların evlilik doyumlarının anlamlı bir farklılık göstermediğini bildirmiştir. Aynı şekilde Weber (2011), yaygın gelişimsel bozukluğu olan anne ve babaların evlilik doyumlarını araştırdığı araştırmasında, anne ve babaların evlilik doyumlarının farklılık göstermediğini bildirmiştir. Türkiye'de ise engelli çocukların anne ve babalarının evlilik doyumlarının farklılık gösterip göstermediğine dair bir araştırmaya rastlanmamasına karşın, evlilik doyumunu ile ilgili çeşitli araştırmalar, anne ve babaların evlilik doyumlarına ilişkin çelişkili sonuçlar vermektedir. Bu araştırmalardan bir kısmı, kadın ve erkeklerin evlilik doyumlarının farklılık göstermediğine ilişkin bulgular ortaya koymaktadır (Erden, 2016; Hünler, 2012; Zeytinoglu, 2013). Buna karşın alanyazında kadın ve erkeklerin evlilik doyumlarının farklılık gösterdiği, kadınların evlilik doyumlarının erkeklere oranla düşük olduğuna ilişkin daha fazla araştırma bulunmaktadır (Aktürk, 2006; Güven, 2010; Kaplan, 2016; Kervancıoğlu, 2016; Koçkan, 2015; Temel, 2013). Bu bağlamda bu araştırmada elde edilen sonuçların, anne ve babaların evlilik doyumlarının benzer olduğu sonucunu ortaya koyan araştırmalarla tutarlılık gösterirken, annelerin evlilik doyumlarının daha düşük olduğunu ortaya koyan araştırma sonuçları ile çeliştiği söylenebilir.

Aile işlevselliği, aile üyelerinin duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimleri açısından önemli olan konularda ailenin gelişimini olumlu yönde etkileyen kalıpları içerir. Aile işlevselliği yüksek olan aileler belirli sınırlara ve kurallara sahiptir. Bu ailelerin üyeleri kendilerini ailelerinin değerli bir parçası olarak görürler, aile içinde açık iletişim örüntüleri kullanılmaktadır ve üyeler ihtiyaç duyduklarında kendilerini rahatlıkla ifade edebileceklerini bilirler. Buna karşın aile işlevselliği düşük olan aileler, sorunlarını çözmek için işlevsel alışkanlıklara sahip değildir ve ailede çoğunlukla gözle görülür bir kaos hüküm sürmektedir. Engelli bir çocuğa sahip olmanın beraberinde getirdiği zorlayıcı koşullar, duygusal tükenmişlik ve özel eğitime başlama yaşı gibi etkenler, aynı zamanda bireylerdeki aleksitimi gibi ruh sağlığı ile ilişkili başka değişkenleri de etkileyen önemli değişkenlerdir (Aygen, 2011). Örneğin Genç (2015), zihinsel engelli çocuklara sahip anne ve babaların yaşam doyumlarını ve aleksitimik düzeylerini incelediği araştırmasında, zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların aleksitimik özellikler gösterdiklerini, bunun da yaşam doyumları ile negatif yönde bir ilişkisi olduğunu bildirmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, engelli bir çocuğa sahip olmanın, ruh sağlığı ile ilişkili bir çok değişken ile ilişkisi olduğu söylenebilir.

Evlilik doyumu ise bireyin evlilik yaşantılarına ilişkin yaptığı daha çok bilişsel bir değerlendirmedir (Epstein ve Bishop, 1983). Evlilik doyumu, eşlerin evlilikten bekledikleri ve talep ettikleri ile elde ettiklerine inandıkları arasındaki ilişkidir. Eşler, evlilikten bekledikleri ile buldukları arasında bir denge olduğunu düşünürlerse evlilik doyumları yükselir, bunun aksine beklentilerinin gerçekleşmediğine inanırlarsa da evlilik doyumları düşer. Bu araştırma kapsamında elde edilen, engelli çocukların ailelerine ait aile işlevsellik düzeyleri ile evlilik doyumları arasında ilişki olduğu yönündeki bulgu bu bakış açısından değerlendirildiğinde, aile işlevselliği yüksek olan engelli çocuğa sahip ailelerdeki bireylerin kendilerini daha iyi hissettikleri, ihtiyaçlarını daha doyurucu bir şekilde karşılamayı başarabildikleri, bunun da evlilik doyumunun artmasına katkıda bulunduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Bir çocuğa sahip olmak, bir bütün olarak aile sistemine etki eden, birçok aile için mutluluk kaynağı olabileceği gibi, aynı zamanda stres kaynağı da olabilecek önemli bir yaşam olayıdır. Aileye katılan üyenin engelli olması, çocuğun dünyaya gelmesinin getirdiği olağan sorunların ötesinde bir takım problemleri beraberinde getirir. Böylesi zorlayıcı bir yaşantının gerek aile işlevlerinde, gerekse evlilik doyumunda olumsuz bir takım etkileri olmasını beklemek doğaldır. Bununla birlikte bu araştırmada yalnızca engelli çocuğa sahip ebeveynlerin aile işlevselliği ve evlilik doyumları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amaçlanmış, engelli çocuğa sahip olmanın bahsedilen değişkenler üzerindeki etkisi, araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırma sonuçları, engelli bir çocuğa sahip anne babaların evlilik doyumu ile aile işlevselliği arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanısıra evlilik ve aile işlevselliği puanlarının cinsiyete göre değişmediği, araştırmanın bir diğer sonucudur.

Araştırmada elde edilen sonuçlar değerlendirilirken, bu araştırmanın çeşitli sınırlılıkları olduğunun da vurgulanması gerekir. Bunlardan en önemlisi, engelli çocukların ebeveynlerine yönelik yapılan bu çalışmada örneklem grubunun yaklaşık üçte ikisinin kadın katılımcılardan oluşmasıdır. Araştırma kapsamında daha fazla babaya ulaşılamamıştır. Bunun yanısıra, farklı türde engellere sahip çocukların ebeveynlerin aile işlevselliğine ve evlilik doyumlarına etkisi, araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Buradan hareketle, engelli kavramının daraltılarak daha küçük gruplarla (otistik, down sendromlu vb.) yapılacak araştırmaların ve engelli bir çocuğa sahip olan ve olmayan ailelerin evlilik doyumu üzerine yapılacak karşılaştırmalı çalışmaların alanyazına katkı sunacağı söylenebilir.

Kaynakça

- Akandere, M., Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32
- Akıncı, G. (2007) Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan babaların aile işlevlerini algılamaları ile sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akkök, F., Aşkar, P. ve Karancı N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordanması. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2), 6-12.
- Aktürk, E.B. (2006). Marital satisfaction in Turkish remarried families: Comparison among marital status, effect of stepchildren, and contributing factors. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Amado, S. (2005) Emotional well-being of first year university student: family functioning and attachment styles. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altire, M.J. (2006) Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eastern Michigan University, Department of Psychology, Michigan.
- Arslantürk C.T. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin kendi ebeveynlerinden algıladıkları destek ile ailenin fonksiyonelliği arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Beavers, R. ve Hampson, R. (2000). The Beavers System Model of Family Functioning. *The Association for Family Therapy* 22 128-143.
- Berryman, P.S. (2002). The impact of a congenitally blind child upon family functioning and interaction. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Department of Counselor Education, Western Michigan University, Michigan.
- Bircan, G. (2004). Otistik çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Özgüzel
- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara:PEGEM.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2012). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara:PEGEM.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F., (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara:PEGEM.
- Boratav, H.B.; Sunar, D., Ataca, B. (2011). Duyguları sergileme kuralları ve bağlamsal belirleyicileri: Türkiye'de üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, Aralık 2011, 27 (67), 90-101
- Canbul, S. (1995). İşitme engelli çocuğa sahip ailelerde aile fonksiyonlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Curun, F. (2006). Yüklemeler, iletişim çatışmaları, cinsiyet ve cinsiyet rolü yönelimi ile evlilik doyumu arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çavuşoğlu, F.N. (2007). Evli çiftlerin kendi aile yapı ve işlevselliklerinin, aile orijinleri ile karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelimli, Ş. (2009). Comparative study of family functioning process of families with a child with autism in Turkey and in The United States. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, D. (2004). İşitme engelli çocuğa sahip olmanın aile işlevlerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Çetin, B.T. (2010). Evlilik doyumunun bazı değişkenlere göre yordanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çınar, L. (2008). Evlilik Doyumu: Cinsiyet rolleri ve yardım arama tutumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğru, S.S.Y. ve Arslan, E. (2006). Zihin ve işitme engelli çocukların ailelerinin kaygı düzeyi ve yaşam kaliteleri yönünden karşılaştırılması. I. Uluslararası Ev Ekonomisi Sürdürülebilirlik, Gelişme ve Yaşam Kalitesi Kongresi 22-24 Mart, Ankara.
- Dyson, L.L. (1996). The experience of families of children with learning disabilities: parental stress, family functioning and sibling self-concept. *Journal of Learning Disabilities*, 29, No:3 280-286.
- Dyson, L. L. (1997). Fathers and mothers of school age children with developmental disabilities: parental stress , family functioning and social support. *American Journal of Mental Retardation*, 102(3) 267-279
- Editorial:Empirical approaches to family assesment [Editorial*]. 2000. *The Association for Family Therapy*, 22:121-127
- Epstein, N. ve Bishop, D. (1981). Problem Centered System Therapy of The Family. *Journal of Marital and Family Therapy*, 7:23-31
- Erden, A.D. (2016). Kendini izleme tarzı, yakın ilişkilerde yaşanan kaygı ve algılanan eş davranışlarının evlilik doyumu üzerine etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Flannery, D.J., Montemayor, R. ve Eberly, M. (1994). The influence of parent negative emotional expression on adolescents perceptions of their relationships with their parents. *Personal Relationships*, 1, 259-274
- Gladding, S. T. (1998). Family Therapy: history, theory and practice. New Jersey: Prentice-Hall
- Güler, A. (2010) Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik doyumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, H.C. (2007). Evlilik doyumunu açıklamaya yönelik bir model geliştirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, N. (2005). İlişkiler ile ilgili bilişsel çarpıtmalar ve evlilikte problem çözme becerilerinin evlilik doyumuyla ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, T. (2010). şler arası şiddete yönelik nedensellik-sorumluluk yüklemeleri ve evlilik doyumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Petrocelli, J. V., Calhoun, G. B., & Glaser, B. A. (2003). The role of general family functioning in the quality of the mother-daughter relationship of female African-American juvenile offenders. *Journal of Black Psychology*, 29(4), 378-392.
- Sarıhan, C.Ö. (2007). Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevlerini algılamaları ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sanders, J.L., Morgan, S.B. (1997). Family stress and adjustment as perceived by parents of children with autism or down syndrome: implication for intervention. *Child&Behavior Therapy*, 19:4, 15-32
- Saydam B. R., Gençöz, S.T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (55), 61-74.
- Sgandurra, C.A. The relationship between family functioning and sibling adjustment in families with a child with a developmental disabilities. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Graduate faculty in Educational Psychology, The City University of New York, New York.
- Headman, N.C. (2003). The role of family functioning in treatment engagement and posttreatment delinquency involvement. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Florida State University, College of Human Science, Tallahassee.
- Hünler, O.S. (2002). The effect of religiousness on marital satisfaction and the mediator role of perceived marital problem solving abilities between religiousness and marital

- satisfaction relationship. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sun, Stephen Yu-Kit; Siu-Kau Cheung (1997). Family functioning, social support to families, and symptom remittance of schizophrenia. *Hong Kong Journal of Psychiatry*, 7(2), 19-25.
- Kadučáková, H. Impact of Handicapped Child Care for Family Functioning. *The Journal of Neurological and Neurosurgical Nursing*, 4(4), 158-161.
- Kalyencioğlu, H.D. (2007). Uyum düzeyi düşük olan ve olmayan lise öğrencilerinin aile işlevi algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, K. (2016). vli bireylerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumların, evlilik doyumuna ve psikolojik iyi oluş durumuna etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaytez, N., Durualp, E. ve Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeyinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-2014.
- Kazak, A E (1986) Families with physically handicapped children social ecology and family systems. *Family Process*, 25, 265-281
- Kervancıoğlu, H. (2016). İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların evlilik doyumunu yordama gücü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Keskin, G., Bilge, A., engin, E. ve Dülgerler, Ş.(2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 11, 30-37
- Koçkan, S.Y. (2015). Evli çiftlerde otomatik düşüncelerin ve bilişsel çarpıtmaların evlilik doyumuna etkisinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köksal, G. ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 71-91.
- King, L.A. ve Emmons, R.A. (1990). Conflict over emotional expression: Psychological and physical correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5): 864-877
- King, L.A. ve Emmons, R.A. (1991). Psychological, physical and interpersonal correlates of emotional expressiveness, conflict and control. *European Journal of Personality*, 5:131-150
- Leech, N.L., Barret, K.C. ve Morgan, G.A. (2015). *IBM SPSS for intermediate statistics*. New York: Routledge.
- Mahoney,G., O'Sullivan, P., and Robinson, C. (1992). The family environments of children with disabilities: diverse but not so different. *Topics in Early Childhood Special Education* 12(3), 386-402.
- Miller, I., Epstein, N., Bishop, D. ve Keitner, G. (1985). The McMaster Family Assessment Device:Reliability and validity. *Journal of Marital and Family Therapy*, 144:144-150
- Miller, I.W., Keitner, G.I., Whisman, M.A., Ryan, C.E., Epstein, N.B., Bishop, D. (1992). Depressed patients with dysfunctional families: Description and course of illness. *Journal of Abnormal Psychology*, 101(4) 637-636.
- Miller, I.W.; Christine, E.R.; Gabor,I.K. Bishop, D.; Epstein, N.B. (2000) the McMaster Approach to Families: Theory, assesment, treatment and research. *Journal of family Therapy*, 22, 168-189
- Nadir, U. (2010). Examination of the roles of family functioning, coping styles and basic personality characteristics on depression and anxiety symptoms of mothers. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nazlı, S. (2009). *Aile Danışmanlığı* (5. Baskı). Ankara: Anı
- Roberts, C. S., ve Feetham, S. L. (1982). Assessing family functioning across three areas of relationships. *Nursing Research*, 31(4), 231-235.
- Risdal, D. ve Singer, G.H.S. (2004). Marital Adjustment in parents of children with disabilities: a historical review and meta analysis. *Research and practice for persons with severe disabilities*, 29(2), 95-103
- Shakhmalian, T. How does a child's autism influence parents' marital satisfaction? An exploratory study. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Alliant International University, College of Arts and Sciences, San Diego.

- Temel, E.D. (2013). Mediating role of marital satisfaction in the types of infidelity-forgiveness, trait positive affect-forgiveness and coping-forgiveness relationships in married men and women. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tezer, E. (1986). Evli esler arasındaki çatışma davranışları: algılama ve doyum. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Tarter, L. (2012). Family functioning and coping styles: A parents perspective of raising a child with autism. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Alliant International University, California School of Professional Psychology, San Diego.
- Tunalı, B., ve Power, T. G. (1993). Creating satisfaction: a psychological perspective on stress and coping in families of handicapped children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34(6), 945-957.
- Tunalı, B., ve Power, T. G. (1993). Coping by redefinition: cognitive appraisal in mothers of children with autism and children without autism. *Journal of Autism and developmental disorders*, 32(1)
- Toly, V.A.B. (2009). Normalization and family functioning in families with a child who is technology dependent. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Case Western Reserve University, Frances Payne Bolton School of Nursing, Cleveland, Ohio.
- Üncü, S. (2007). Duygusal zeka ve evlilik doyumu ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Orlando, R. (2002). The Beavers System Model and the relationship between family competency and team effectiveness in self managed family work teams. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Seton Hall University, New Jersey.
- Özşenol, F., Işıkkhan, V., Ünay, B., Aydın, H.İ., Akın, R., Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45 (2):156-164
- Vliem, S.J. (2009). Adolescent coping and family functioning in the family of a child with autism. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Michigan, Michigan.
- Weber, P.H. (2011). A comparison of parental stress and marital/couple satisfaction as reported by parents raising children diagnosed with pervasive developmental disorder: An online mixed methods study. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Texas Woman's University, College Of Professional Education, Texas.
- Yalçın, S.B. (2010). Üniversite öğrencilerinin duygularını ifade edebilmelerinin aleksitimi ve psikolojik ihtiyaçlarına göre incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Zeytinoglu, E. (2013). Evli bireylerin benlik saygısı, kıskançlık düzeyi, evlilikteki çatışmalar ve evlilik doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.